

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ, ЯКІ ОПИНІЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Верютіна Олена Олександрівна,

директор комунального закладу
«Харківський дитячий будинок «Родина»
Харківської міської ради»,

Калініна Тетяна Станіславна,

канд. психолог. н., доцент кафедри
корекційної освіти та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
Kalinina16@gmail.com

Роменкова Людмила Михайлівна,

заступник директора
з навчально-виховної роботи
комунального закладу
«Харківський дитячий будинок «Родина»
Харківської міської ради».

Вступ. Складність завдань, які постають сьогодні перед Україною у зв'язку із різким збільшенням кількості дітей, що опиняються у складних життєвих обставинах (СЖО), соціальне сирітство, безпритульність, зростання дитячої злочинності вимагають від органів управління освітою, педагогічної науки нових нестандартних підходів у розв'язанні проблем навчання, виховання цих дітей.

Внаслідок несприятливих соціальних умов в нашій країні з'являється багато дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах: перш за все це діти-сироти, діти, які залишилися без піклування батьків, діти з багатодітних та малозабезпечених сімей.

Одним із пріоритетних завдань системи соціального захисту є забезпечення необхідного рівня соціалізації дітей, які опинились у складних життєвих обставинах. Загальновідомо, що соціалізація є складним і тривалим процесом придбання дитиною соціального досвіду, всебічного формування її особистості, адаптації до навколишнього середовища [5]. Соціалізація має ґрунтуватися на засвоєнні дітьми відповідних форм поведінки з поступовим

переходом до самостійної реалізації їхніх особистісних установок у процесі поетапного «культурного зростання» (за Л.С.Виготським). Тому повноцінна соціалізація дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах повинна супроводжуватися організацією корекційно-педагогічного процесу [4].

Доведено, що соціалізаційний процес дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, потребує психолого-педагогічного супроводу на всіх рівнях, а формування і зміцнення суб'єктної позиції таких дітей, активізація їхнього внутрішнього потенціалу, розкриття здібностей, допомога в самореалізації та самоствердженні є важливими завданнями психолого-педагогічного забезпечення розвитку підростаючих особистостей.

Психологічна підтримка спрямована на мобілізацію внутрішніх ресурсів дитини, з метою формування впевненості та мотивації щодо подолання почуття тривоги, психологічних комплексів, невпевненості в своїх силах, зміцнення активної, діяльнісної особистісної позиції. Вона може здійснюватися шляхом надання психологічних консультацій з метою покращення мікроклімату сім'ї, збереження психологічного здоров'я членів сім'ї, набуття впевненості в своїх силах, адаптації до середовища, поліпшення взаємин з оточенням, обговорення наявних проблем з членами сім'ї та надання рекомендацій щодо їх вирішення, формування навичок подолання труднощів та конфліктів з оточенням, організація та координація психотерапевтичних груп та груп самопомоги, психологічна діагностика корекція та реабілітація.

Слід зазначити, що педагогічна підтримка орієнтована на превентивну та оперативну допомогу дітям, сім'ям шляхом надання їм необхідної соціально-педагогічної інформації, проведення просвітницької роботи, консультацій, бесід тощо. Зокрема науковець Т. Анохіна поняття «педагогічна підтримка» розглядає як відбір і використання системи педагогічних засобів, реалізація яких забезпечує допомогу у самостійному індивідуальному виборі особистістю своєї поведінки, у подоланні перешкод самореалізації у комунікативній, творчій та інших видах діяльності [1].

Мета роботи. Визначення та створення психолого-педагогічного супроводу дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Матеріали та методи.

Доведено, що процес соціалізації дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, потребує соціально-психологічної допомоги на всіх рівнях, а формування соціальної готовності таких дітей, активізація власного соціального потенціалу, адекватності у спілкуванні, розкриття здібностей, допомога в самореалізації та самоствердженні є важливими завданнями стимулювання їх соціального розвитку.

Основна увага науковців спрямована на соціальне становлення дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах. Відповідно, заклад дошкільної освіти відіграє важливу роль у формуванні соціальної готовності до навколишнього світу дітей у СЖО.

Питання соціального становлення дошкільників висвітлено в працях Г. Абрамової, А. Богуша, Л. Божович, О. Кононко. Концептуальні питання соціального розвитку, виховання й навчання дітей дошкільного віку досліджували В. Кудрявцев, С. Козлова, Л. Коломийченко, Л. Обухова, Д. Фельдштейн. Фактори, засоби та зміст соціального становлення дошкільників висвітлено такими науковцями, як Т. Бабунова, Л. Коломийченко, С. Козлова, Л. Трубайчук.

Знаходячись у складних життєвих обставинах, дитина потрапляє в ситуацію, яка серйозно впливає на її благополуччя, безпеку життєдіяльності з яких вона не завжди спроможна вийти самотійно. У цьому випадку їй потрібна психолого-педагогічна допомога [6].

Тому соціальна значущість та актуальність проблеми зумовили проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Психолого-педагогічні умови соціальної підтримки дітей у складних життєвих обставинах» на базі комунального закладу «Харківський дитячий будинок «Родина» Харківської міської ради» на 2017-2021 роки.

Для якісного проведення дослідно-експериментальної роботи була розроблена Програма дослідно-експериментальної роботи на 2017-2021 роки, визначені об'єкт, предмет, мета, завдання, теоретичні та емпіричні методи,

етапи дослідження. З метою підготовки до науково-дослідної роботи за темою експерименту в дитячому будинку відбувся перерозподіл управлінських функцій; був запроваджений моніторинг експериментальної роботи; створені творчі групи; підбрано матеріал для проведення педрад, семінарів; були запроваджені різноманітні форми роботи з батьками дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах.

Протягом дослідно-експериментальної роботи на базі комунального закладу «Харківський дитячий будинок «Родина» Харківської міської ради» нами досліджувалась соціальна готовність дітей дошкільного віку у СЖО до навколишнього світу.

Метою констатувального етапу експерименту було вивчення сформованості компонентів соціальної готовності в дітей у СЖО.

Для дослідження сформованості *комунікативної компетентності* у дітей дошкільного віку у СЖО ми використовували такі методики:

1. Методика «Називання знайомих предметів (12), зображених на картинці (активний словник);
2. Методика «Запитати і вгадати» (П. Торренс)» [3].

Для дослідження сформованості соціальної компетентності у дітей дошкільного віку у СЖО ми використовували такі методики:

1. Методика «Бесіда» (модифікація Роменської Т.Г.);
2. Методика «Оціни вчинок» (А. Бомаріс) [3].

За результатами проведення методик зафіксовано, що діти у СЖО не вміють будувати й аналізувати взаємовідносини із значущими дорослими, однолітками. Це без сумніву негативно позначається не лише на поведінкових проявах, але й негативно впливає на соціальне становлення дитини у СЖО. Спостерігається несформованість засобів комунікації як з однолітками, так і з дорослими, пошуку шляхів вирішення проблемних ситуацій, що, у свою чергу, негативно позначиться на включенні дитини до життя, адже внаслідок низької комунікативної спроможності дитина ризикує опинитися поза межами дитячого колективу [2].

Також протягом дослідно-експериментальної роботи на базі комунального закладу «Харківський дитячий будинок «Родина» Харківської міської ради» нами досліджувалась педагогічна батьківська компетентність.

Було розроблено та підбрано діагностичний інструментарій для дослідження рівнів сформованості педагогічної батьківської компетентності сімей дітей у СЖО:

1) для вивчення мотиваційного компонента підбрано методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича;

2) для вивчення комунікативного компонента підбрано тест-опитувальник батьківського ставлення А. Варга та В. Століна.

Низький рівень сформованості педагогічної батьківської компетентності сімей дітей у СЖО свідчить про ставлення батьків до дитини як такої, яка не досягне успіху в житті, вони проявляють у спілкуванні з нею авторитаризм, намагаються нав'язати дитині власну точку зору, незважаючи на те, що дитина її не розуміє, не довіряють своїй дитині, дорікають їй у неспішності, більшість батьків відчувають до дитини злість, роздратованість, прикрість і образу.

Результати та обговорення.

У процесі організації експериментальної роботи з формування компонентів соціальної готовності за її компонентами – соціальна компетентність і комунікативна компетентність у дітей у СЖО, спеціально розроблена корекційно-розвивальна програма «Сходінки адаптації до навколишнього світу». Програма має допомогти дітям дошкільного віку у СЖО реалізувати власний соціальний потенціал у провідній для них ігровій діяльності й забезпечити умови для входження у соціокультурне середовище.

Мета програми передбачає покомпонентне формування соціальної готовності дітей дошкільного віку у СЖО до навколишнього світу. Програма має допомогти дітям дошкільного віку у СЖО реалізувати власний соціальний потенціал у провідній для них ігровій діяльності й забезпечити

умови для входження у соціокультурне середовище. Форми роботи з дошкільниками повинні поєднувати індивідуальну й групову.

Дослідження засвідчило, що підвищувати педагогічну компетентність батьків дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах доцільно через методи, форми й механізми психолого-просвітницької роботи із батьками дітей організованою педагогічним колективом закладу.

Реалізація психолого-педагогічної роботи з батьками з розвитку педагогічної батьківської компетентності відбувалася з використанням різноманітних інтерактивних методів. Такий вибір зумовлювався тим, що інтерактивна діяльність передбачає організацію та розвиток діалогічного спілкування її учасників, веде до їхнього взаєморозуміння, взаємодії в розв'язанні спільних, але значущих для кожного завдань [4].

Інтерактивна діяльність реалізовувалася нами за допомогою соціально-психологічного тренінгу, консультативного пункту для батьків «Дошколярик», клубу для батьків «Турботливі батьки».

Висновки.

Отже, зміна ставлення до умов виховання дитини, їх покращення, здійснюють позитивний психологічний вплив на індивідуальні особливості, і змістовні характеристики процесів соціалізації дітей СЖО. Тому, необхідно в дошкільному віці намагатися розкрити якомога більший потенціал дитини, а також шляхи його розвитку.

В основу взаємодії сучасного закладу дошкільної освіти і сім'ї покладається співробітництво, яке потрібне в інтересах дитини. Успішному входженню дітей СЖО в соціокультурний простір сприяє активна участь у освітньому процесі батьків дітей, або осіб, які їх заміщують. Своєчасно надана психолого-педагогічна допомога оптимізує особистісний розвиток дитини і сприяє зняттю психологічних проблем у самих батьків. Вони активно включаються в психокорекційний і одночасно виховний процес. Останній робить позитивний вплив на формування адекватних дитячо-батьківських контактів.

Література

1. Анохина Т. В. Идеи и технологии педагогической поддержки в образовании США, Великобритании, Голландии Воспитание и педагогическая поддержка детей в образовании: Материалы все рос.конф. Под ред. О. С. Газмана. М., 1996. С.16-57.

2. Калініна Т.С. Вивчення та формування соціальної готовності дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах Науковий журнал «Габітус» Випуск 21 Видавничий дім «Гельветика» 2021, С. 124-128

3. Лемак М.В, Петрище В.Ю. Психологу для роботи: діагностичні методики, Ужгород, 2012. 615 с.

4. Організація соціальної роботи з дітьми та молоддю, які опинились у СЖО. Практичний посібник для спеціалістів соціальної сфери. К.: ХХ, 2011. 304 с.

5. Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям в громаді: узагальнення досвіду проекту : інформ.-метод. матер. К., 2007. 144 с.

6. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: Метод і техніки: Методичний посібник. Вінниця : ФОП Рогальська І.О., 2016. 234 с